

รูปแบบการป้องกันอัคคีภัยของวัดในพระพุทธศาสนา : ศึกษากรณี วัดในเขตพื้นที่บางขุนนนท์ กรุงเทพมหานคร*

Fire Prevention Model in Buddhist Temples: A Case Study of Temples in the Bang Khun Non Area, Bangkok

มนัส รุ่มรวย

Manus Rumruay

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Corresponding Author's Email: manus.mitr@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบท ปัญหา ความจำเป็น และแนวคิดด้านการป้องกันอัคคีภัยในวัดตามศาสตร์สมัยใหม่ของวัดในเขตบางขุนนนท์ กรุงเทพมหานคร 2) ศึกษาหลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการป้องกันอัคคีภัยของวัดในเขตบางขุนนนท์ กรุงเทพมหานคร และ 3) พัฒนาและนำเสนอรูปแบบการป้องกันอัคคีภัยโดยใช้หลักพุทธสันติวิธีของวัดในเขตบางขุนนนท์ กรุงเทพมหานคร การดำเนินการวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ภายใต้กรอบ อริยสัจโมเดล พร้อมเครื่องมือวิจัยหลากหลาย เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม

ผลการศึกษาพบว่า 1) วัดส่วนใหญ่มีโครงสร้างพื้นฐานล้าสมัย ระบบไฟฟ้าเสื่อมสภาพ ไม่มีอุปกรณ์ป้องกันอัคคีภัยที่เพียงพอ และขาดองค์ความรู้ในการบริหารความเสี่ยง พระสงฆ์และบุคลากรในวัดขาดความตระหนักรู้ ขณะที่ความร่วมมือกับชุมชนและรัฐยังไม่เข้มแข็ง ทำให้ไม่สามารถจัดการภัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) หลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการป้องกันอัคคีภัย ได้แก่ หลักอริยสัจ 4 มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ คือ (1) ทุกข์: ความเสียหายและความไม่ปลอดภัยจากอัคคีภัย (2) สมุทัย: เหตุแห่งทุกข์ เช่น ความประมาท ขาดความรู้ และระบบจัดการที่ไม่เหมาะสม (3) นิโรธ: ความเป็นไปได้ในการดับทุกข์ผ่านการตื่นรู้ การเปลี่ยนทัศนคติ และความร่วมมืออย่างเป็นระบบ (4) มรรค: แนวทางการดับทุกข์โดยการพัฒนาเป็นรูปแบบ 3M Model 3) รูปแบบการป้องกันอัคคีภัยโดยใช้หลักพุทธสันติวิธี ใช้รูปแบบ 3M Model ได้แก่ Mindfulness (สติ) : การสร้างความตระหนักรู้ผ่านการอบรม ซ้อมแผนป้องกันภัย และการใช้สื่อธรรมะเพื่อปลูกฝังสติ Mindset (ทัศนคติ) : การเปลี่ยนกรอบความเชื่อที่ว่า ภัยคือกรรม ไปสู่ความเข้าใจว่าภัยป้องกันได้ ด้วยการรู้เท่าทันและกล้าปรับเปลี่ยน Management (การบริหารจัดการ): การจัดทำแผนความปลอดภัยในวัด การแบ่งบทบาทของพระ ชุมชน และภาครัฐอย่างชัดเจน การติดตั้งอุปกรณ์พื้นฐาน และการสร้างเครือข่ายบวร เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนการจัดการความเสี่ยงในวัดอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การป้องกันอัคคีภัย; วัดในพระพุทธศาสนา; อริยสัจ 4; พุทธสันติวิธี; นวัตกรรม 3M

Abstract

This research aimed to: (1) examine the context, challenges, needs, and contemporary approaches to fire prevention in temples in the Bang Khun Non area of Bangkok; (2) explore Buddhist peaceful means conducive to fire prevention in these temples; and (3) develop and propose fire prevention model for temples in the Bang Khun Non area based on Buddhist peaceful means. The study employed a Participatory Action Research (PAR) methodology within the framework of the Noble Truths Model, using various research tools, including in-depth interviews, participant observation, and focus group discussions.

The findings revealed that: (1) Most temples have outdated infrastructure, deteriorating electrical systems, insufficient fire prevention equipment, and limited knowledge of risk management. Monks and temple staff demonstrate low awareness, and cooperation with the community and government remains weak, resulting in ineffective disaster management; (2) Buddhist peaceful means conducive to fire prevention involve applying the Four Noble Truths as follows: Dukkha (Suffering), referring to damage and insecurity caused by fire incidents; Samudaya (Cause of Suffering), referring to negligence, lack of knowledge, and inadequate management systems; Nirodha (Cessation of Suffering), referring to the potential to eliminate suffering through awareness, attitude change, and systematic cooperation; and Magga (Path to the Cessation of Suffering), referring to guidelines for addressing suffering, which are developed into the 3M Model; and (3) the fire prevention model based on Buddhist peaceful means applies the 3M Model, namely: Mindfulness, which refers to raising awareness through training, fire drills, and Dhamma media; Mindset, which refers to shifting beliefs from viewing disasters as predetermined karma to understanding that they can be prevented through awareness and adaptability; and Management, which refers to developing temple safety plans, clearly defining the roles of monks, communities, and government agencies, installing basic fire safety equipment, and establishing the “Bowon” network (temple-community-school) to jointly implement sustainable risk management in temples.

Keywords: Fire Prevention; Buddhist Temples; Four Noble Truths; Buddhist Peaceful Means; 3M Innovation Model

บทนำ

ความเป็นมาวัดในพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางของศาสนาและวัฒนธรรมไทยมาอย่างยาวนาน ทำหน้าที่เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจ เป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมะ และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 1999) ในยุคปัจจุบัน วัดยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน โดยเชื่อมโยงกับแนวคิด บวร (บ้าน วัด ราชการ) เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนและการพัฒนาสังคม อย่างยั่งยืน (National Office of Buddhism, 2019)

อย่างไรก็ตาม วัดจำนวนมากในประเทศไทยกำลังเผชิญกับภัยคุกคามด้านความปลอดภัย โดยเฉพาะ อัคคีภัย ซึ่งมีแนวโน้มรุนแรงขึ้นในรอบทศวรรษที่ผ่านมา อาทิ เหตุเพลิงไหม้ที่วัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี ซึ่งมี

เด็กเสียชีวิตจากไฟฟ้าลัดวงจร และเหตุวัดแสงแก้วโพธิญาณ จังหวัดเชียงราย ซึ่งสร้างความเสียหายกว่าร้อยล้านบาท รวมถึงกรณีวัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี ที่เหตุอัคคีภัยนำไปสู่การมรณภาพของพระเถระผู้ใหญ่ ทั้งนี้ สะท้อนถึงความเปราะบางของระบบความปลอดภัยในวัด ซึ่งส่วนใหญ่ไม่มีโครงสร้างไม้เก่า ระบบไฟฟ้าเสื่อมสภาพ และขาดแคลนมาตรการความปลอดภัยอย่างเป็นระบบ

พื้นที่วิจัยในครั้งนี้ คือ เขตบางขุนนนท์ กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นพื้นที่ชุมชนเก่าแก่ที่มีวัดสำคัญจำนวนมาก เช่น วัดใหม่ยายแป้น วัดศรีสุธาราม วัดเจ้าอาาม และวัดภาวนาภิรตาราม วัดเหล่านี้ล้วนมีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมและเป็นศูนย์กลางจิตใจของชาวบ้าน แต่ในขณะเดียวกันกลับประสบปัญหาด้านความปลอดภัย เช่น โครงสร้างที่ไม่เอื้อต่อการป้องกันอัคคีภัย การใช้ไฟฟ้าอย่างเสี่ยง และการขาดแคลนอุปกรณ์ดับเพลิง รวมทั้งการไม่มีแผนรองรับเหตุฉุกเฉิน (Bangkok Metropolitan Administration, Department of Public Works, 2022)

ในเชิงแนวคิดและทฤษฎี งานวิจัยนี้อ้างอิงหลักพุทธสันติวิธี โดยเฉพาะหลักอริยสัจ 4 ซึ่งประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค มาเป็นกรอบวิเคราะห์ปัญหาอย่างเป็นระบบ ซึ่งไม่เพียงอธิบายสาเหตุและแนวทางการแก้ปัญหา แต่ยังเชื่อมโยงสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงจิตสำนึกและพฤติกรรมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Phra Paisal Visalo, 2020) นอกจากนี้ยังบูรณาการศาสตร์ด้านความปลอดภัยสมัยใหม่ เช่น การจัดการความเสี่ยง (Risk Management) การเตือนภัย (Early Warning System) และแนวทาง Safety Culture ที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

แรงจูงใจในการศึกษานี้มาจากความตระหนักว่า วัดซึ่งควรเป็น พื้นที่ปลอดภัยทั้งทางกายและจิตกลับตกอยู่ในภาวะเสี่ยงภัยอย่างมาก โดยเฉพาะอัคคีภัยที่สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา การศึกษานี้จึงมีเป้าหมายในการออกแบบ นวัตกรรมเชิงระบบและจิตวิญญาณ ที่ไม่เพียงแก้ปัญหาเชิงเทคนิคเท่านั้น แต่ยังเปลี่ยนแปลงวิถีคิดและวัฒนธรรมของผู้คนที่เกี่ยวข้องกับวัด

ผู้วิจัยคาดหวังว่า การป้องกันอัคคีภัยของวัดในพระพุทธศาสนารูปแบบ 3M ซึ่งประกอบด้วย Mindfulness (สติ) Mindset (ทัศนคติ) และ Management (การบริหารจัดการ) จะสามารถยกระดับวัดให้เป็นพื้นที่แห่ง สันติภาพ ความปลอดภัย และความมั่นคงได้อย่างแท้จริง พร้อมทั้งวางรากฐานของวัฒนธรรมความปลอดภัยเชิงพุทธที่ยั่งยืน และสามารถขยายผลสู่การปฏิบัติในวัดอื่นทั่วประเทศ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัญหา ความจำเป็น และแนวคิดทฤษฎีการป้องกันอัคคีภัยตามศาสตร์สมัยใหม่ของวัดในเขตบางขุนนนท์ กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการป้องกันอัคคีภัยของวัดในเขตบางขุนนนท์ กรุงเทพมหานคร
3. เพื่อพัฒนาและนำเสนอรูปแบบการป้องกันอัคคีภัยของวัดในเขตบางขุนนนท์ กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ภายใต้กรอบ อริยสัจโมเดลบันได 9 ขั้น (9-STEP I IMODEL)

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหา (Interest Interviews) สัมภาษณ์และวิเคราะห์ปัญหาโดยอิงแนวคิด "อริยสัจโมเดล" ในประเด็น ทุกข์ เพื่อระบุความจำเป็นของการพัฒนา วัดในเขตพื้นที่บางขุนนนท์ กรุงเทพมหานคร จำนวน 4 วัด ได้แก่ วัดใหม่ยายแป้น วัดเจ้าอาาม วัดภาวนาภิรตาราม และวัดศรีสุธาราม

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎี (International Theory) ศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เช่น ทฤษฎีความปลอดภัย งานวิจัยและกรณีตัวอย่างที่ประสบผลสำเร็จ เพื่อบูรณาการองค์ความรู้

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาหลักพุทธสันติวิธี (In line with Buddhist Theory) ใช้หลักอริยสัจ 4 บูรณาการกับแนวทางการป้องกันอัคคีภัย เพื่อสนับสนุนรูปแบบการป้องกันอัคคีภัย

ขั้นตอนที่ 4 บูรณาการรูปแบบการป้องกันอัคคีภัย (Integration of Theory)

4.1 การสัมภาษณ์ พระสงฆ์ ที่จำพรรษาและมีบทบาทในการบริหารจัดการภายในวัด คณะกรรมการวัด/ไวยาวัจกร ซึ่งเกี่ยวข้องกับงานพัฒนาและการจัดหาอุปกรณ์ความปลอดภัย ประชาชนในชุมชน ที่อยู่อาศัยรอบวัด และเคยมีส่วนร่วมกิจกรรมของวัด เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองหรือป้องกันภัย เช่น เจ้าหน้าที่ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สำนักเขตบางกอกน้อยเพื่อศึกษาสภาพปัญหาและบริบทของการเกิดอัคคีภัยในวัด เพื่อสะท้อนความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติของพระสงฆ์ บุคลากรวัด ชาวบ้าน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการป้องกันอัคคีภัย เพื่อสำรวจแนวทางที่เหมาะสมต่อการบูรณาการหลักพุทธสันติวิธีกับการจัดการความปลอดภัยในวัด จำนวน 40 รูป/คน และสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 40 รูป/คน

4.2 การจัดประชุมกลุ่มย่อย เพื่อรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ความเสี่ยงจากอัคคีภัยในวัด เพื่อระดมแนวทางป้องกันและบริหารจัดการความเสี่ยงที่เหมาะสมกับบริบทของวัด เพื่อร่วมกันออกแบบรูปแบบการป้องกันอัคคีภัยที่เชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม (อริยสัจ 4) และแนวคิด 3M (Mindfulness, Mindset, Management) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธศาสนาและสันติวิธี ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารงานองค์กร ผู้ทรงคุณวุฒิด้านเทคโนโลยี ผู้ทรงคุณวุฒิด้านป้องกันภัยและดับเพลิง ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 16 รูป/คน

ขั้นตอนที่ 5 สร้างการพัฒนา (Instructional design) ร่างหลักสูตรป้องกันอัคคีภัย พร้อมรับฟังข้อเสนอแนะจากการสนทนากลุ่ม โครงสร้างเบื้องต้นของหลักสูตร : หลักสูตรฝึกอบรมการป้องกันอัคคีภัยในวัดในพระพุทธศาสนา โดยผสมผสานแนวคิดทางพุทธธรรม อริยสัจ 4 และแนวทางการจัดการความปลอดภัยสมัยใหม่ เพื่อเสริมสร้างทั้งความรู้ ทักษะ และทัศนคติให้แก่พระสงฆ์และบุคลากรวัดในการจัดการภัยได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

หน่วยที่ 1 ความรู้พื้นฐานเรื่องอัคคีภัยในวัดและกรณีศึกษาจริง

หน่วยที่ 2 หลักธรรมกับการจัดการภัย อริยสัจ 4 และพุทธสันติวิธี

หน่วยที่ 3 แนวคิด 3M Mindfulness Mindset Management

หน่วยที่ 4 การประเมินความเสี่ยงและออกแบบแผนความปลอดภัย

หน่วยที่ 5 การซ้อมแผนฉุกเฉินและการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ

หน่วยที่ 6 การติดตามและพัฒนาวัดสู่ความปลอดภัยอย่างยั่งยืน

ประเด็นสำคัญที่ได้จากเวทีสนทนา ควรเน้นกิจกรรมเชิงปฏิบัติ เช่น การซ้อมแผนฉุกเฉิน และการประเมินพื้นที่เสี่ยงจริงในวัดควรใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย เชื่อมโยงกับแนวคิดธรรมะที่พระสงฆ์คุ้นเคย ต้องมีแนวทางการประเมินผลที่สอดคล้องกับพฤติกรรมและสภาพจริงของวัดแต่ละแห่ง ชุมชนพร้อมสนับสนุน หากวัดมีการเปิดพื้นที่ให้เกิดความร่วมมืออย่างต่อเนื่อง

ขั้นตอนที่ 6 พัฒนากลุ่มเป้าหมาย (Implementation) ฝึกอบรมกลุ่มเป้าหมาย พร้อมประเมินก่อนและหลังการอบรม เพื่อต่อยอดการเรียนรู้ จำนวน 100 รูป/คน กิจกรรมบรรยายเชิงปฏิบัติ ในหัวข้อ เช่น ความรู้เรื่องอัคคีภัยในวัด, การประเมินความเสี่ยง, หลักธรรมกับความปลอดภัย, อริยสัจ 4 กับการจัดการภัย มีการทำเวิร์กช็อปการจำลองสถานการณ์ (Simulation) เช่น การซ้อมหนีไฟ การแบ่งโซนอาคารเสี่ยง การ

ติดตั้งถึงดับเพลิง กิจกรรมกลุ่ม (Group Learning) เช่น การออกแบบแผนป้องกันอัคคีภัย การวิเคราะห์เหตุการณ์จริง และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์

ขั้นตอนที่ 7 ประเมินผลการพัฒนา (Impact) ประเมินการนำไปใช้จริงของความรู้และพฤติกรรมหลังการฝึกอบรมจำนวน 100 รูป/คน คะแนนเฉลี่ยความรู้หลังอบรม สูงกว่าก่อนอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) โดยกลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจเพิ่มขึ้นในแนวคิด 3M และแนวทางป้องกันอัคคีภัย

พฤติกรรมหลังการฝึกอบรม แสดงให้เห็นถึงความตระหนักรู้ที่เพิ่มขึ้น การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนความปลอดภัย และการจัดสรรพื้นที่วัดให้ปลอดภัยมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 8 นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ (Innovations) เสนอ 3M Model for fire prevention in Buddhist temples และหลักสูตรเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นระบบในชุมชนและสังคม จากการสังเคราะห์ผลการวิจัยและการทดลองใช้ในพื้นที่จริง ผู้วิจัยได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบของนวัตกรรมทางสังคม และจิตวิญญาณ ได้แก่ 3M Model for Fire Prevention in Buddhist Temples ซึ่งเป็นแบบจำลองการป้องกันอัคคีภัยที่บูรณาการหลักพุทธสันติวิธีกับศาสตร์การจัดการความปลอดภัยสมัยใหม่ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

Mindfulness (สติ) : เสริมสร้างความตระหนักรู้ถึงภัยอัคคีภัยผ่านกิจกรรมทางศาสนา การอบรมภายในวัด และการสื่อสารเตือนภัยผ่านธรรมะ สติเป็นพื้นฐานสำคัญในการป้องกันความประมาทซึ่งเป็นต้นเหตุของภัย

Mindset (ทัศนคติ) : เปลี่ยนทัศนคติของพระสงฆ์และบุคลากรวัดจากการมองภัยเป็นเรื่องของเวรกรรม มาสู่แนวคิดที่ว่า “ภัยป้องกันได้” ผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ชุมชน และเครือข่ายจิตอาสา

Management (การบริหารจัดการ) : วางระบบการจัดการความปลอดภัยในวัดอย่างรอบด้าน เช่น การทำแผนป้องกันภัย แบ่งบทบาทหน้าที่ ซ้อมแผนฉุกเฉิน ติดตั้งอุปกรณ์ดับเพลิง และสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัด บ้าน และราชการ (บวร)

นอกจากแบบจำลอง 3M แล้ว ผู้วิจัยยังได้พัฒนาแนวทาง หลักสูตรเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นระบบในชุมชนและสังคม เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ การขยายผล และการพัฒนาต่อเนื่อง ได้แก่ หลักสูตรอบรมพระสงฆ์/เณรและฆราวาส เรื่อง 3M เพื่อวัดปลอดภัย การฝึกอบรม การฝึกอบรมดับเพลิงขั้นต้น การสร้างพฤติกรรมความปลอดภัย First Aid, CPR (Cardiopulmonary Resuscitation), AED (Automated External Defibrillator) ครอบคลุมทั้งความรู้ด้านเทคนิคและธรรมะ เพื่อเสริมสร้างทักษะการวางแผน ปฏิบัติการ และการสร้างจิตสำนึกส่งเสริมบทบาทในการมีส่วนร่วมกับวัด สร้างความเข้าใจด้านความปลอดภัย ควบคู่กับการฝึกภาวนาและการเรียนรู้ทางจริยธรรม บ้าน วัด ราชการ มุ่งสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงาน และวัดผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ การจำลองสถานการณ์จริง และการวางแผนระยะยาวร่วมกัน

การนำเสนอองค์ความรู้ใหม่นี้มีเป้าหมายเพื่อวางรากฐานการจัดการภัยพิบัติในวัดอย่างยั่งยืน และยกระดับให้วัดเป็นต้นแบบ พื้นที่แห่งสันติภาพและความปลอดภัย ซึ่งสามารถต่อยอดเป็นนโยบายหรือระบบการเรียนรู้ของสังคมไทยในระยะยาว

ขั้นตอนที่ 9 การติดตามและพัฒนา (Improvement) สร้างเครือข่ายและวางแผนการติดตามอย่างยั่งยืน พร้อมต่อยอดหลักสูตรอบรมอย่างต่อเนื่อง โดยมีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

การติดตามผลอย่างเป็นระบบ: มีการวางแผนติดตามผลระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว โดยใช้ทั้งวิธีการสังเกต ตรวจสอบเอกสาร และสัมภาษณ์ผู้รับผิดชอบในวัด เพื่อประเมินความคงอยู่ของพฤติกรรมสภาพแวดล้อม และการใช้แผนป้องกันอัคคีภัยในชีวิตจริง

การสร้างเครือข่าย วัดปลอดภัยจัดตั้งเครือข่ายระหว่างวัดต้นแบบในเขตบางขุนนนท์กับวัดอื่นในพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสนับสนุนกันระหว่างวัด และขยายผลแนวคิด “3M Model” ไปสู่วัดอื่น ๆ ทั้งในระดับเขต จังหวัด และภูมิภาค

การพัฒนาหลักสูตรอบรมต่อเนื่อง พัฒนาหลักสูตรอบรมพระสงฆ์และบุคลากรในวัด ให้มีความรู้ ทักษะ และทัศนคติในการป้องกันอัคคีภัยตามแนวทาง 3M พร้อมปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับระดับ กลุ่มเป้าหมาย เช่น พระภิกษุใหม่ เจ้าหน้าที่วัด คณะกรรมการวัด และอาสาสมัครชุมชน โดยใช้แนวทาง ฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วม และการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning)

การสร้างระบบรายงานและประเมินผล : พัฒนารูปแบบการรายงานผลและประเมินตนเองของวัดในด้านความปลอดภัย เช่น แบบฟอร์ม วัดปลอดภัยประจำปี หรือ คู่มือเช็กลิสต์ 3M เพื่อให้แต่ละวัดสามารถติดตามความก้าวหน้าและปรับปรุงแนวทางได้ด้วยตนเอง

การขยายความร่วมมือกับภาคส่วนอื่น ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สำนักงานพระพุทธศาสนา และกรุงเทพมหานคร เพื่อสนับสนุนทรัพยากรงบประมาณ และบุคลากรในการขับเคลื่อนระบบความปลอดภัยในวัดอย่างเป็นรูปธรรม

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัญหา ความจำเป็น และแนวคิดด้านการป้องกันอัคคีภัยในวัดตามศาสตร์สมัยใหม่ ผลการวิจัย พบว่า วัดในเขตบางขุนนนท์ส่วนใหญ่มีโครงสร้างพื้นฐานที่ล้าสมัย โดยเฉพาะอาคารไม้ ระบบไฟฟ้าเก่า ไม่มีระบบป้องกันอัคคีภัยที่ได้มาตรฐาน เช่น สายดิน เครื่องตัดไฟ อุปกรณ์ดับเพลิง และเส้นทางหนีไฟ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชี้ให้เห็นว่าวัดขาดบุคลากรที่มีความรู้ด้านความปลอดภัย และไม่เคยมีการฝึกซ้อมรับมืออัคคีภัย ส่วนใหญ่ไม่มีแผนรองรับภัยพิบัติ (Emergency Plan) ทั้งนี้ ชุมชนรอบวัดเองก็มองว่าอัคคีภัยเป็นภัยใกล้ตัวแต่ไม่ทราบว่าจะมีส่วนร่วมป้องกันได้อย่างไร

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาหลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการป้องกันอัคคีภัย

ผลการวิจัย พบว่า หลักอริยสัจ 4 สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบวิเคราะห์เชิงระบบในการจัดการปัญหาอัคคีภัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดย

ทุกข์ คือ ความสูญเสียต่อชีวิต ทรัพย์สิน และมรดกทางวัฒนธรรมจากอัคคีภัย ด้านการตระหนักรู้ปัญหา (ทุกข์) ผู้เข้าอบรมร้อยละ 96% ตระหนักรู้ว่าปัญหาอัคคีภัยในวัดเป็นภัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาและชุมชน และเห็นความสำคัญของการป้องกันมากขึ้น ผู้เข้าอบรมสามารถระบุผลกระทบจากอัคคีภัยทั้งในด้านชีวิต ทรัพย์สิน ศาสนสถาน และจิตใจได้ครบถ้วน

สมุทัย คือ สาเหตุของภัย ได้แก่ ความประมาท ความไม่รู้ และระบบการบริหารจัดการที่ขาดความเป็นระบบ ด้านการวิเคราะห์สาเหตุ (สมุทัย) ผู้เข้าอบรมร้อยละ 92% สามารถวิเคราะห์ปัจจัยเสี่ยงและสาเหตุของการเกิดอัคคีภัยในวัดได้อย่างถูกต้อง เช่น ระบบไฟฟ้าเสื่อมสภาพ พฤติกรรมเสี่ยง ความไม่รู้เท่าทันอัคคีภัย ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีทักษะในการประเมินความเสี่ยงร่วมกันอย่างเป็นระบบ

นิโรธ คือ ความเป็นไปได้ในการดับทุกข์ ผ่านการเสริมสร้างสติ ตระหนักรู้ และความร่วมมือของทุกฝ่าย ด้านการกำหนดเป้าหมายป้องกัน (นิโรธ) ผู้เข้าอบรมร้อยละ 95% เห็นด้วยกับเป้าหมายการขจัดอัคคีภัย และร่วมกันกำหนดแนวทาง เช่น ลดจุดเสี่ยง ติดตั้งถังดับเพลิง ตรวจสอบระบบไฟฟ้า และฝึกซ้อมหนีไฟ ทุกฝ่ายมีความพร้อมที่จะสนับสนุนแนวทาง วัดปลอดภัย อย่างยั่งยืน

มรรค คือ แนวทางในการดับทุกข์ ซึ่งนำไปสู่การสร้างต้นแบบการป้องกันภัยที่ผสมผสานแนวคิดพุทธธรรมกับวิทยาศาสตร์การจัดการสมัยใหม่ ด้านการวางแผนทางปฏิบัติ (มรรค) ผู้เข้าอบรมร้อยละ 97% มี

ความรู้ความเข้าใจในการวางแผนทางปฏิบัติ เช่น การจัดทำแผนอพยพ การจัดเก็บวัสดุไวไฟ การใช้ถังดับเพลิง การเฝ้าระวัง และซักซ้อมเหตุฉุกเฉิน เกิดข้อเสนอการร่วมมือในแนวทาง บวร (บ้าน-วัด-ราชการ) ในการเฝ้าระวัง ตรวจสอบ และฝึกซ้อมร่วมกัน

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อพัฒนาและนำเสนอรูปแบบการป้องกันอัคคีภัยโดยใช้หลักพุทธสันติวิธีในบริบทวัดเขตบางขุนนนท์ ผลการวิจัยพบว่า ได้มีการออกแบบและทดลองใช้ การป้องกันอัคคีภัยของวัดในพระพุทธศาสนาแบบ 3M ประกอบด้วย

Mindfulness (สติ) : การสร้างความตระหนักรู้ผ่านการอบรม ซ้อมแผนป้องกันภัย และการใช้สื่อธรรมะเพื่อปลูกฝังสติ

Mindset (ทัศนคติ) : การเปลี่ยนกรอบความเชื่อที่ว่า ภัยคือกรรม ไปสู่ความเข้าใจว่า ภัยป้องกันได้ ด้วยการรู้เท่าทันและกล้าปรับเปลี่ยน

Management (การบริหารจัดการ) : การจัดทำแผนความปลอดภัยในวัด การแบ่งบทบาทของพระ ชุมชน และภาครัฐอย่างชัดเจน การติดตั้งอุปกรณ์พื้นฐาน และการสร้างเครือข่าย บวร เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนการจัดการความเสี่ยงในวัดอย่างยั่งยืน

ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมด้าน 3M ของกลุ่มตัวอย่างก่อนและหลังการอบรม ($n = 100$) พบว่า ค่าเฉลี่ยหลังการอบรม สูงกว่าค่าเฉลี่ยก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีค่า $t = -4.23$ และ $Sig. = 0.001$ ผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การฝึกอบรมโดยใช้ สันติวัฒนธรรมรูปแบบ 3M ซึ่งประกอบด้วย Mindfulness (สติ) Mindset (ทัศนคติ) และ Management (การบริหารจัดการ) มีผลต่อการพัฒนาพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมในทางที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน ทั้งในมิติของความตระหนักรู้ ทัศนคติที่เอื้อต่อการป้องกันอัคคีภัย และการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการภายในวัด การที่ผลการทดลองมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) บ่งชี้ว่า รูปแบบการจัดการความปลอดภัยโดยใช้หลักพุทธธรรมร่วมกับแนวคิด 3M เป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างพฤติกรรมเชิงบวกของพระสงฆ์และบุคลากรในวัดได้จริงในทางปฏิบัติ

รูปแบบ 3M ดังกล่าว ได้รับการยอมรับจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องว่ามีความเหมาะสมกับบริบทของวัด และสามารถนำไปขยายผลในวัดอื่นได้ในอนาคต ผู้เข้ารับการอบรมเข้าใจปัญหาอัคคีภัยในมิติที่ลึกซึ้ง ทั้งในเชิงเหตุผล และแนวทางแก้ไขอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับบริบทวัดในพุทธศาสนา อีกทั้งเสริมสร้างความตระหนักรู้ ทัศนคติ และวางแผนแนวทางการมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน วัด ราชการ อย่างเหมาะสม โดยความร่วมมือของหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนดังนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยคณะสันติศึกษา และพระเมธีวชิรบัณฑิต ศ.ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรฯ (สนับสนุนทางวิชาการ หลักสูตร และทรัพยากรทางวิชาการ) กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน โดยกองความปลอดภัยแรงงาน (ให้การสนับสนุนองค์ความรู้ด้านความปลอดภัยในการทำงาน) สำนักป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยกรุงเทพมหานคร (ร่วมจัดกิจกรรมฝึกซ้อมดับเพลิงและอพยพหนีไฟ รวมถึงสนับสนุนบุคลากรเฉพาะทาง) สถาบันการแพทย์ฉุกเฉินแห่งชาติ (สนับสนุนวิทยากรด้านการช่วยชีวิตเบื้องต้น First Aid, CPR, AED) มูลนิธิร่วมกตัญญู (สนับสนุนการปฏิบัติการภาคสนามและกิจกรรมเชิงจิตอาสา) มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ (สนับสนุนวิทยากรและผู้บริหารหลักสูตรเพื่อสร้างความร่วมมือ) บริษัท พีที ลอว์ แอนด์ เทรนนิ่ง จำกัด (ให้ความร่วมมือด้านกฎหมายความปลอดภัยและการอบรมหลักสูตรเฉพาะทาง) บริษัท โมเดอร์นโกลด์เยาวราช จำกัด (ให้การสนับสนุนด้านทรัพยากร และเป็นที่ปรึกษาด้านสิทธิและเสรีภาพ) บริษัท อุบล ไปโอ เอทานอล จำกัด (มหาชน) (สนับสนุนงบประมาณ อุปกรณ์ และการมีส่วนร่วมของภาคอุตสาหกรรม) สถานีตำรวจนครบาลบางขุนนนท์ (ร่วมสนับสนุนการรักษาความปลอดภัยและการประสานงานพื้นที่) บริษัท เซ็นทรัลพัฒนา จำกัด (มหาชน) (ให้คำปรึกษาด้านการจัดการความปลอดภัยและการป้องกันการสูญเสียชีวิต) บริษัท อินสตรัคชั่น ไฟร์แอนด์เซฟตี้ จำกัด (จัดอบรมการใช้

อุปกรณ์ดับเพลิงและวางระบบความปลอดภัยเบื้องต้น) องค์การเครือข่ายการมีส่วนร่วมภาคประชาชน และ องค์การสาธารณประโยชน์ นำโดย ศจจังหวัดตร.ประภาจิต ศรีสว่างพัฒนา (สนับสนุนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน) สมาคมความปลอดภัยในการทำงานจังหวัดระยอง บริษัท แอนตี้ไฟร์ อินดัสตรี จำกัด (สนับสนุนอุปกรณ์และระบบความปลอดภัยด้านอัคคีภัย)บริษัท สยามแก๊ส แอนด์ปิโตรเคมีคัลส์ จำกัด (มหาชน) (ให้การสนับสนุนด้านอุปกรณ์ความปลอดภัยและทรัพยากรในการฝึกอบรม) ห้างหุ้นส่วนจำกัด ชัคเซช วันดี และ ชุมชนวัดใหม่ยายแป้น บางขุนนนท์ (ให้การสนับสนุนด้านการบริหารจัดการ และร่วมออกแบบหลักสูตรเชิงปฏิบัติการ) อันจะนำไปสู่การสร้าง วัฒนธรรมความปลอดภัยเชิงพุทธอย่างยั่งยืน ต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

Figure 1: 3M Model for Fire Prevention in Buddhist Temples

ผลจากการวิจัยนำไปสู่การสร้าง การป้องกันอัคคีภัยของวัดในพระพุทธศาสนารูปแบบ 3M ซึ่งเป็น องค์ความรู้ใหม่ด้านการป้องกันอัคคีภัยในวัด โดยผสมผสานพุทธธรรมกับวิทยาศาสตร์ความปลอดภัยอย่างเป็น ระบบ เพื่อสร้างวัดให้เป็น พื้นที่ปลอดภัยอย่างยั่งยืน ทั้งในมิติทางกาย จิตใจ และสังคม

3M Model ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบที่ทำงานเชื่อมโยงกันเป็นกระบวนการ ได้แก่ Mindfulness (สติ): จุดเริ่มของกระบวนการ คือ การปลูกจิตสำนึกให้ตระหนักรู้ถึงภัยผ่านกิจกรรมทางศาสนา เช่น ธรรมเทศนา การสนทนาธรรม บทสวดเตือนภัย ฝึกสติในชีวิตประจำวันของพระสงฆ์และชุมชน เช่น การใช้ อุปกรณ์ไฟฟ้าอย่างระมัดระวัง การตรวจตราสิ่งเสี่ยงภัยในวัด

Mindset (ทัศนคติ): เปลี่ยนกรอบคิดจาก ภัยคือเวรกรรม เป็น ภัยคือผลจากการขาดการจัดการใช้ กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (เวทีชุมชน ประชุมกลุ่มย่อย) เพื่อสร้างทัศนคติใหม่ที่เน้นการ ลงมือป้องกันอย่างมีระบบ

Management (การบริหารจัดการ): วางแผนป้องกันอัคคีภัยในวัด เช่น การแบ่งพื้นที่เสี่ยง การติดตั้งอุปกรณ์ดับเพลิง สร้างแผนซ้อมหนีไฟ กำหนดบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ ชุมชน และหน่วยงานรัฐ จัดตั้งเครือข่าย บ้าน วัด ราชการ (บวร) เพื่อร่วมกันดูแลความปลอดภัยอย่างต่อเนื่อง

ขั้นตอนการดำเนินงาน : 1. ประเมินความเสี่ยงและสภาพปัญหาในวัด 2. เสริมสร้างสติผ่านกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม 3. จัดเวทีแลกเปลี่ยนเพื่อเปลี่ยนกรอบความคิด 4. วางระบบจัดการ เช่น การติดตั้งอุปกรณ์และจัดทำแผน และ 5. สร้างความร่วมมือแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน 6. ติดตามผล ปรับปรุง และขยายผลไปยังวัดอื่น

คุณค่าและประโยชน์ : ระดับบุคคล ทำให้พระสงฆ์และชาวบ้านมีสติ รู้เท่าทันภัย และเปลี่ยนทัศนคติในการจัดการความเสี่ยง ระดับวัด วัดมีระบบความปลอดภัยที่ชัดเจน เป็นแบบอย่างของวัดปลอดภัย ระดับชุมชนและองค์กร เกิดความร่วมมือระหว่างบ้าน-วัด-ราชการ เสริมพลังชุมชนในการจัดการภัยร่วมกัน ระดับสังคม วางรากฐานวัฒนธรรมความปลอดภัยเชิงพุทธที่ยั่งยืน ขยายผลเป็นนโยบายหรือแนวปฏิบัติระดับเขตระดับจังหวัดได้

แนวทางการนำไปใช้ประโยชน์ : วัดสามารถนำโมเดล 3M ไปปรับใช้ในบริบทของตนเอง เพื่อยกระดับมาตรการความปลอดภัย หน่วยงานรัฐสามารถบูรณาการโมเดลนี้กับโครงการ บวร เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมเชิงพื้นที่ ใช้เป็นต้นแบบการฝึกอบรมพระสงฆ์ในหัวข้อ พระกับการจัดการภัยพิบัติ ชุมชนสามารถนำแนวคิด สติ-ทัศนคติ-การบริหารจัดการ ไปใช้ในการจัดการภัยรูปแบบอื่น เช่น น้ำท่วม หรืออาชญากรรม

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า วัดในเขตบางขุนนนท์ส่วนใหญ่มีโครงสร้างพื้นฐานล้าสมัย ระบบไฟฟ้าไม่ได้มาตรฐาน ขาดแคลนอุปกรณ์ป้องกันอัคคีภัย และไม่มีแผนการจัดการภัยพิบัติที่เป็นระบบ ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะว่า พระสงฆ์และบุคลากรในวัดขาดความรู้ด้านการบริหารความเสี่ยง ขณะที่ชุมชนรอบวัดยังไม่มีบทบาทเชิงรุกในการมีส่วนร่วมป้องกันภัย ทั้งนี้ เพราะในอดีตวัดมักถูกมองว่าเป็นสถานที่ปลอดภัย โดยธรรมชาติ และภัยพิบัติมักถูกมองว่า เป็นกรรมมากกว่าเป็นสิ่งที่ป้องกันได้ ส่งผลให้ไม่มีการเตรียมความพร้อมหรือการบริหารจัดการอย่างมีระบบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดด้านการจัดการความเสี่ยง (Risk Management Theory) ของ (Kaplan and Garrick, 1981) อีกทั้ง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Seme and Tuntrakul (2024) ซึ่งได้ทำการวิจัยแล้ว พบว่า 1) สภาพปัญหาชุมชนที่แออัดเป็นบดบังทัศนสภาพทางกายภาพที่ก่อให้เกิดความเสี่ยงสูงต่อการเกิดปัญหาอัคคีภัยที่ชัดเจนจากวิถีชีวิตแลพคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ และ 2) ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการจัดการความเสี่ยงจากอัคคีภัย มีผลมาจากลักษณะของสภาพพื้นที่ชุมชนที่แออัดของบ้านเรือนที่กระจายตัว โดยไม่มีการวางแผนผังล่วงหน้า ไม่มีการจัดเตรียมระบบสาธารณูปโภค ซึ่งล้วนส่งผลต่อการระงับอัคคีภัยเบื้องต้นของชุมชน พร้อมทั้งการขาดความรู้ ความเข้าใจในส่วนของแผนการป้องกันและระงับอัคคีภัย ซึ่งล้วนส่งผลต่อการระงับอัคคีภัยเบื้องต้นของชุมชน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า หลักพุทธสันติวิธีโดยเฉพาะอริยสัจ 4 สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อวิเคราะห์และจัดการปัญหาอัคคีภัยในวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสามารถใช้ทุกข วิเคราะห์สภาพปัญหา สมุทัย เพื่อค้นหาสาเหตุ นิโรธ เพื่อกำหนดเป้าหมาย และมรรค เป็นแนวทางการปฏิบัติ ทั้งนี้ เพราะหลักอริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมเชิงระบบที่สามารถประยุกต์ใช้กับทุกปัญหาในชีวิตและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดพุทธสันติวิธีของ (Galtung, 1996; Phra Paisal Visalo, 2020) พบว่า ในการแก้ไขปัญหาสุขภาพจิตผู้ประสบอุทกภัยนั้น ส่วนใหญ่ชุมชนจะสนับสนุน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันก่อนเป็นอันดับแรกและถือเป็นปัจจัยสนับสนุนหรือเกื้อหนุนกันในชุมชน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า สันตินวัตกรรมรูปแบบ 3M ซึ่งประกอบด้วย Mindfulness (สติ), Mindset (ทัศนคติ), และ Management (การบริหารจัดการ) สามารถพัฒนาเป็นแนวทางการป้องกันอัคคีภัยที่เหมาะสมกับบริบทในพระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีจุดเด่นที่การเชื่อมโยงธรรมะเข้ากับการจัดการสมัยใหม่และการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งนี้ เพราะการป้องกันอัคคีภัยไม่ใช่เพียงเรื่องเทคนิคหรืออุปกรณ์เท่านั้น แต่เกี่ยวข้องกับเจตคติ ความเข้าใจ และระบบความสัมพันธ์ของคนในวัดและชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Safety Culture ของ Cooper (2000) ที่เน้นให้เกิดวัฒนธรรมความปลอดภัยผ่านความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมของคนในองค์กร และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Kaewwijit, Raksamueng and Kaenthao, (2025) ที่พบว่า แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมสมรรถนะการปฏิบัติงานด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของบุคลากร กองปฏิบัติการดับเพลิงและกู้ภัย 4 สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กรุงเทพมหานคร พบว่า 1. ด้านสมรรถนะในการสื่อสารการมีสมาธิ จดจ่อ รับฟังผู้อื่นอย่างตั้งใจเพื่อทำความเข้าใจความหมาย เจตนา และอารมณ์ของผู้สื่อสาร รวมถึงการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ชัดเจน ตรงประเด็น เพื่อลดความผิดพลาดและความขัดแย้ง 2. ด้านสมรรถนะในการวางแผน มีการคิดวิเคราะห์อย่างรอบคอบ กำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน วางแผนอย่างเป็นระบบตามขั้นตอน ลำดับความสำคัญ ทรัพยากร ระยะเวลา และมีกลไกติดตามประเมินผล เพื่อปรับแผนตามความเหมาะสม 3. ด้านสมรรถนะในการทำงานเป็นทีม ต้องเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น เห็นอกเห็นใจ อดทน เสียสละ แบ่งปัน และทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน 4. ด้านสมรรถนะในการปฏิบัติเชิงกลยุทธ์ มีการคิดวิเคราะห์สถานการณ์ เข้าใจบริบท มองภาพรวม กำหนดกลยุทธ์ที่ชัดเจน วางแผนอย่างรอบคอบ ตัดสินใจอย่างมีวิสัยทัศน์ เลือกวิธีการที่เหมาะสม จัดสรรทรัพยากร ติดตามผลการดำเนินงาน ประเมินผล ปรับกลยุทธ์ตามความเหมาะสม และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จของเป้าหมายเชิงกลยุทธ์ 5. ด้านสมรรถนะในการตระหนักรู้โลกาภิวัตน์ คือการเข้าใจโลกอย่างเป็นสังขธรรม เข้าใจความเปลี่ยนแปลง ความไม่เที่ยงแท้ ความทุกข์ และความไม่เป็นตัวตนเพื่อปรับตัวและรับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ ในโลกปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ 6. ด้านสมรรถนะในการบริหารตนเอง ช่วยให้บริหารตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควบคุมความคิด อารมณ์ พฤติกรรม และทำงานได้อย่างมีวินัย

สรุป

การวิจัยครั้งนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาแนวทางการป้องกันอัคคีภัยในวัดในพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในพื้นที่เขตบางขุนนนท์ กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นชุมชนเมืองเก่าแก่ที่มีวัดสำคัญจำนวนมาก การศึกษาในเชิงลึกพบว่าส่วนใหญ่ของวัดในพื้นที่ยังไม่มีโครงสร้างพื้นฐานและระบบความปลอดภัยที่เพียงพอ ทั้งในด้านอุปกรณ์ สภาพระบบไฟฟ้า ความรู้ ความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมของชุมชน วัดจำนวนมากยังไม่มีแผนป้องกันอัคคีภัยหรือแนวทางปฏิบัติเมื่อเกิดเหตุฉุกเฉิน ทำให้มีความเสี่ยงจากอัคคีภัยเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องได้รับการจัดการอย่างเร่งด่วนและต่อเนื่อง

จากการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม โดยเฉพาะอริยสัจ 4 ร่วมกับแนวคิดสมัยใหม่ด้านการจัดการความปลอดภัย การวิจัยนี้สามารถพัฒนารูปแบบการป้องกันอัคคีภัยที่เรียกว่า “สันตินวัตกรรมรูปแบบ 3M” ซึ่งประกอบด้วย Mindfulness (สติ) Mindset (ทัศนคติ) และ Management (การบริหารจัดการ) โดยรูปแบบนี้มีจุดเด่นคือการบูรณาการธรรมะเข้ากับการจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีแนวทางที่ชัดเจนในการสร้างจิตสำนึก สร้างความเข้าใจ และจัดระบบบริหารความเสี่ยงภายในวัด ตลอดจนส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างวัด ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐ

ผลการนำเสนอและทดลองใช้รูปแบบ 3M พบว่าสามารถตอบโจทย์ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของวัดในพื้นที่ ไม่เพียงช่วยลดความเสี่ยงจากอัคคีภัย แต่ยังช่วยส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรม และความร่วมมือในระดับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้วัดสามารถพัฒนาไปสู่การเป็นพื้นที่แห่งสันติภาพ ความปลอดภัย และความมั่นคงในมิติต่าง ๆ ได้อย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป การวิจัยนี้ได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ที่เชื่อมโยงระหว่างธรรมะกับศาสตร์การจัดการสมัยใหม่ ซึ่งไม่เพียงแก้ไขปัญหาด้านเฉพาะหน้าเท่านั้น แต่ยังมีศักยภาพในการพัฒนาต่อยอดและขยายผลสู่ระดับนโยบายหรือการปฏิบัติจริงในพื้นที่อื่นของประเทศต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร (สำนักงานโยธา/สำนักงานเขต) และกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ควรต้องดำเนินการสำรวจและประเมินความเสี่ยงด้านอัคคีภัยของวัดในพื้นที่อย่างเป็นระบบ สนับสนุนงบประมาณในการปรับปรุงระบบไฟฟ้า จัดหาอุปกรณ์ความปลอดภัย และให้ความรู้เบื้องต้นแก่พระสงฆ์เกี่ยวกับการจัดการความเสี่ยงในระดับวัดอย่างต่อเนื่อง

1.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ สถาบันการศึกษา และองค์กรพระธรรมวิทยากร ควรต้องส่งเสริมการบูรณาการหลักสูตรเข้ากับการเรียนรู้ด้านความปลอดภัย เช่น จัดอบรมพระวิทยากรเรื่องอริยสัจ 4 กับการจัดการภัยพิบัติ จัดหลักสูตรฝึกอบรมพระสงฆ์ให้สามารถใช้หลักธรรมมาวิเคราะห์และวางแผนทางการป้องกันภัยในระดับวัดได้ด้วยตนเอง

1.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น และสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัด ควรนำรูปแบบ 3M ควรต้องไปขยายผลในโครงการส่งเสริมความปลอดภัยในวัดระดับชาติ สนับสนุนให้แต่ละจังหวัดมี วัดต้นแบบปลอดภัย และสร้างเครือข่าย บวร ปลอดภัย ที่ทำงานร่วมกันระหว่างบ้าน วัด และภาครัฐอย่างเป็นระบบ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับเรื่อง ดังต่อไปนี้

2.1 การประเมินประสิทธิผลของสันติวัฒนธรรมตามรูปแบบ 3M ในการป้องกันอัคคีภัยในวัดประเภทต่าง ๆ เช่น วัดในเมือง วัดในชนบท หรือวัดในพื้นที่เสี่ยง เพื่อศึกษาความเหมาะสม ความยืดหยุ่น และความสามารถในการปรับใช้ในบริบทที่หลากหลาย

2.2 การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมพระสงฆ์ด้านการจัดการภัยพิบัติในวัด โดยผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับองค์ความรู้ด้านความปลอดภัย เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะของพระสงฆ์ในบทบาทผู้นำชุมชนเชิงรุกด้านการจัดการภัย

2.3 การสร้างดัชนีวัดระดับวัฒนธรรมความปลอดภัยในวัด (Temple Safety Culture Index) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการประเมิน ติดตาม และพัฒนาแนวทางความปลอดภัยเชิงพุทธในระยะยาว และสามารถประยุกต์ใช้เป็นนโยบายระดับท้องถิ่นหรือประเทศ

2.4 การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในระบบป้องกันอัคคีภัยของวัด เพื่อสร้างกลไกความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด ราชการ อย่างยั่งยืน โดยเน้นการมีส่วนร่วมจากเยาวชน ผู้นำชุมชน และเครือข่ายจิตอาสา

2.5 การเปรียบเทียบผลลัพธ์ระหว่างวัดที่ใช้โมเดล 3M กับวัดที่ไม่มีการนำรูปแบบใดมาใช้ เพื่อพิสูจน์ผลเชิงประจักษ์ในการลดความเสี่ยงและเพิ่มความตระหนักรู้ในประเด็นอัคคีภัย

References

- Bangkok Metropolitan Administration, Department of Public Works. (2022). *Report on the Status of Infrastructure and Utility Systems of Temples in Bangkok*. Bangkok: Department of Public Works.
- Cooper, M. D. (2000). Towards a Model of Safety Culture. *Safety Science*, 36(2), 111-136.
- Galtung, J. (1996). *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*. Oslo: International Peace Research Institute, Sage Publications, Inc.
- Kaewwijit, S., Raksamueng, S., & Kaenthao, H. (2025). Buddha Dhamma Application for Work Performance Competency Promotion of Disaster Prevention and Mitigation of Fire and Rescue Operation Division 4 Personnel, Office of Disaster Prevention and Mitigation in Bangkok Metropolis. *Journal of MCU Social Science Review*, 14(3), 182-195.
- Kaplan, S., & Garrick, B. J. (1981). On the Quantitative Definition of Risk. *Risk Analysis*, 1(1), 11-27.
- National Office of Buddhism. (2019). *Integrated Strategic Plan Report on “Bovorn” for Community Development*. Bangkok: National Office of Buddhism.
- Phra Brahmaganabhorn (P. A. Payutto). (1999). *Dictionary of Buddhism: Compendium of the Dhamma Edition*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.
- Phra Paisal Visalo. (2020). *Dhamma and Disaster Management*. Bangkok: Suan Nguen Mee Ma Publishing House.
- Seme, S., & Tuntrakul, T. (2024). Risk Management from Fire in Slum Areas. *Journal of Educational Innovation and Research*, 8(2), 580-591.
- Vichainboonyanon, Ch., & Silawat, S. (2019). Buddhist Psychology to Healing and Restoration of Flood Disaster. *The Journal of Research and Academics*, 2(3), 19-34.